

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

jaargang 59 / 25

17 maart 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Wereldoriëntatie II (slot)

UIT DE SCHRIFT

**Apostolische wacht bij de lach
Gesignaleerd verdriet**

KERKELIJK LEVEN

De gereformeerde levenswandel I

KUNST

**Mondriaans 'New York City II'
een voorproefje van het
Nieuwe Jerusalem?**

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Christelijk gedrag in onze tijd II (slot)

PERSCHOUW

**De wrede God van Jozua?
De laan uit**

*Het is niet gemakkelijk
jonge mensen op een
reële wijze voor te
bereiden op een leven
in een goeddeels on-
christelijke wereld.
Deze opgave is niet
nieuw. En ook het
gevaar van gemak-
zucht was er vroeger
ook. Toch is de situatie
van nu anders dan die
van – zeg – honderd
jaar geleden.*

Wereldoriëntatie II (slot)

Eén verschil met vroeger is dat het nu nog moeilijker is jezelf en je gezin van de wereld te isoleren. Vervoersmogelijkheden, radio, televisie, krant (ook heel wat ongevraagd), reclame, vrije tijd, bibliotheken enz. betekenen een veel sterkere betrokkenheid van mensen bij de wereld om hen heen, ook in ruimere zin.

Natuurlijk is dat niet een soort noodlot, waaraan we willoos zijn overgeleverd. Het ontwikkelen van een christelijke levensstijl is geen hopeloze onderneming. Maar dan blijft toch staan, dat onze kinderen kennisnemen van heel veel, wat we hen liever zouden besparen.

En dat betekent dat geestelijke gemakzucht in het onderwijs (en uiteraard ook in de opvoeding thuis) des te fataler gevolgen kan hebben. Het was altijd gevaarlijk net te doen of de wereld er niet is. Het wordt nog gevaarlijker als we weten dat die wereld toch ons en onze leerlingen bereikt.

In het ergste geval wordt dan een soort

schimmenspel opgevoerd. Er wordt over 409 onderwerpen niet gesproken, terwijl toch iedereen ermee geconfronteerd wordt. Of we doen terloops, en dus te gemakkelijk, af wat toch voor veel mensen een probleem is of kan worden.

Voorbeelden zijn te vinden op het terrein van de sexualiteit, in de subcultuur van de jeugd met b.v. haar eigen muziek, in het levensgevoel dat op heel suggestieve manieren op je af kan komen.

Het zijn natuurlijk moeilijke onderwerpen die hier opduiken. Het vraagt van de leraar ook veel. En daar komt nog bij dat je vanzelfsprekend ook geen slapende honden wilt wakker maken.

Toch geloof ik dat we hier niet te bang moeten zijn. Tien tegen één zijn de honden allang wakker en anders worden ze het eerst-daags toch wel.

Hier gaat het niet om de keuze: moeten we wel of niet proberen te komen tot een confrontatie met de wereld. De wereld bemoeit zich wel met ons: de vraag is veeleer of we in onderwijs en opvoeding daarop weten in te gaan. De confrontatie is er wel; voor opvoeding en onderwijs is het zaak die confrontatie zo goed mogelijk te begeleiden.

■ Ontzuiling

Een tweede factor waardoor de samenleving verandert, heeft te maken met het geestelijk klimaat in onze tijd: globaal gesproken zijn de mensen nu minder dan vroeger geneigd de werkelijkheid te beoordelen naar vaste maatstaven.

Dat betrekkelijk-stellen van maatstaven is niet alleen iets van verwaterde christenen, maar eenzelfde verschijnsel zie je ook b.v. bij humanisten en socialisten. Er zijn niet zoveel mensen meer die zich helemaal vereenzelvigen met bepaalde uitgangspunten, met

principes waarvan dan hun hele leven het stempel draagt.

iemand heeft wel eens gezegd dat niet alleen het 'theïsme', maar ook het 'atheïsme' uit de tijd raakt. Want je kunt eigenlijk alleen theïst of atheïst zijn als je zeker van je zaak bent en als je op z'n minst weet wat het woord 'god' inhoudt. En dat staat te bezien. Velen zullen zeggen: het hangt er maar vanaf wat je precies bedoelt.

Een dergelijk gebrek aan zekerheid, als algemeen cultuurverschijnsel, heeft veel maatschappelijke gevolgen. Bij voorbeeld betekent het dat allerlei instituties in de samenleving hun vastheid verliezen. Als er geen vaste uitgangspunten zijn, dan staat ook niet bij voorbaat vast dat b.v. het huwelijk waardevol is. Het hangt er maar van af.

Natuurlijk past in deze ontwikkeling ook het verschijnsel van de ontzuiling. Hoe zou iemand die onzeker is over z'n uitgangspunten, zich toch helemaal in een 'blok' opsluiten. We moeten maar eens zien waar we ons, op een bepaald gebied, het beste thuisvoelen.

Nogmaals, deze situatieschets heeft niet alleen betrekking op de verwatering in christelijke kring. Nee, datzelfde zie je ook elders. Ook b.v. het socialistisch blok heeft z'n hechtheid verloren. De Tros is de omroep voor de arbeiders. De Vara moet een inhaalmanoeuvre maken om verdere afkalving tegen te gaan.

Waar het nu hier om gaat is, dat de uitdaging aan het adres van christenen vaak veel directer is dan vroeger. Als iedereen gewend is in 'blokken' te denken, dan hoeft je maar één keer laten weten dat je – zeg maar – 'cocksiaan' bent en dan weten de mensen het wel. De verhoudingen waren dan heel vaak wel danig verstoord, maar hoe dan ook: er was duidelijkheid.

Nu ligt dat anders. Men wil vandaag naar iedereen luisteren, waarom dan niet naar die vrijgemaakte? Iedereen mag zijn inbreng hebben; laat hem of haar maar komen met een eigen inbreng.

Dat geeft nogal eens goede mogelijkheden, maar anderzijds stelt dat ook voor problemen. De noodzaak van een nauwkeurige beoordeling van situaties en ook van wat anderen zeggen, stelt hoge eisen.

'Buitenstaanders' komen dichtbij. Hun standpunten spreken toch wel aan; ze zijn misschien ook redelijker dan je gedacht had. En dat betekent opnieuw dat geestelijke gemakzucht in opvoeding en onderwijs des te fataler gevolgen kan hebben. Het was altijd gevaarlijk alleen maar oppervlakkig te oordelen over standpunten van buitenstaanders.

Het wordt nog gevaarlijker als die buitenstaanders dichtbij komen en relativerende en open lieden blijken te zijn.

Ook hier kan iemand zeggen: moet je daarover nu zo uitvoerig spreken? Je gaat dan achter de mode aanlopen. En als je je best doet om de sterkste argumenten van andersdenkenden binnen te brengen, is het gevaar dan niet groot dat leerlingen verkeerd beïnvloed worden? Ook hier meen ik dat we niet te bang moeten zijn. Veel hangt natuurlijk af van de manier waarop het gebeurt. Maar dát 'begeleide confrontatie' in deze zin een taak van het onderwijs is, lijkt mij buiten kijf.

Om het in bijbelse termen te zeggen: er moet werk worden gemaakt van het oefenen met de 'geestelijke wapenrusting', de 'wapenrusting van God' (Ef. 6). Bedenksels als krijgsgevangenen brengen onder de gehoorzaamheid aan Christus (2 Cor. 10 : 5) vraagt veel.

■ Begeleide confrontatie', hoe?

De vraag is nu *op welke manier* in het onderwijs kan worden gewerkt om mensen daarbij te helpen en daartoe te stimuleren.

In de eerste plaats is nodig dat mensen goed thuis zijn in het Woord van God. Immers daarvan wordt gezegd dat het het zwaard van de Geest is, het wapen dat hoort bij de wapenrusting, waarmee de strijd kan worden aangebonden met de verleidingen van de duivel. Dat betekent bij voorbeeld dat praten over actuele kwesties nooit *in de plaats* kan komen van Schriftstudie.

In de tweede plaats, en dat hoort onlosmakelijk bij het voorgaande, is het natuurlijk slechts mogelijk een geloofshouding te vinden, als we in een nauwe verbondenheid met onze Vader leven. Dit is een essentieel punt: de strijd van het geloof is niet slechts een intellectuele aangelegenheid. Alleen wie weet te schuilen bij de HERE, kan nieuwe moed vinden en z'n zelfstandigheid bewaren. Niet voor niets voegt Paulus aan de beschrijving van de wapenrusting meteen toe: en bidt daarbij met aanhoudend bidden en smeken bij elke gelegenheid in de Geest (Ef. 6 : 18). Niet alleen voor jezelf, maar voor alle heiligen.

Ook hierover moet gesproken worden. We moeten in het gereformeerd onderwijs aan elkaar merken dat we dicht bij de HERE leven, en we moeten erop aan kunnen dat we voor elkaar bidden.

Vervolgens is het nodig na te denken over mogelijkheden om zo concreet en direct als de leerlingen aankunnen kennis te maken met de wereld om ons heen en met de ideeën die daarin beheersend zijn. Want alleen zo

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES.

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

kan een kritische en zelfstandige houding worden geleerd.

Puntsgewijs geef ik een paar voorbeelden.

Jonge mensen moeten goede informatie krijgen. De tekening van de ideeën van 'anderen' mag niet versimpeld zijn om gemakkelijker kritiek te kunnen geven. We kunnen daarom niet volstaan met schema's. Het zullen immers altijd levende mensen met ideeën zijn die we tegenkomen.

Daarom kunnen teksten van 'buiten' en ook films goede diensten bewijzen. Niet als de vunzigheid overduidelijk is, maar juist als de inhoud ervan wellicht iets aanlokkelijks heeft.

Het kan ook zinvol zijn een soort rollenspel

geleverd. En de omgang met Gods Boek neemt jonge en oudere mensen blijvend in beslag.

We zullen het nu ook even moeten hebben over de mogelijkheid om 'buitenstaanders' binnen te brengen in de school. Of deze methode bruikbaar is, hangt van verschillende factoren af. Mijns inziens is deze methode niet te gebruiken als het enige doel een rechtstreekse confrontatie is, d.w.z. als het zou gaan om mensen die je alleen maar binnen zou brengen om ze vervolgens 'onderuit te halen'. Het ruim baan geven aan valse profetie kan natuurlijk niet (vgl. 2 Joh. 10 en 11). Maar ook de praktijk leert dat zo'n confrontatie niet het beoogde effect heeft.

411

uit te voeren, waarin verschillende visies met elkaar worden geconfronteerd. Het gemakkelijkst is het als de leerkracht het 'vreemde' standpunt verdedigt, maar het kan ook heel leerzaam zijn als leerlingen dat doen.

In het kader van ons onderwerp is het ook zinvol om bij leerkrachten erop aan te dringen dat ze leerlingen vragen naar hun ervaringen. Niet omdat ervaringen maatstaf zijn, maar om niet nodeloos kansen te laten liggen om mensen verder te helpen in hun persoonlijke ontwikkeling.

Heel belangrijk vind ik ook dat de leerkracht ook zichzelf 'in geding' brengt. De leerlingen moeten kunnen merken dat ook voor de leerkracht de ontmoeting met de wereld een blijvende opgave is. Bij de opgave van het leven wordt geen antwoordenboekje mee-

Immers, de burgerlijke beleefdheid maakt het al onmogelijk om dergelijke 'gasten' massaal aan te vallen.

Ik heb dat zelf een keer meegemaakt toen ik op een niet-christelijke school voor welzijns-werk was uitgenodigd om de GPV-visie op het kernwapenprobleem te komen toelichten. De bedoeling van de betreffende docente was wellicht 'begeleide confrontatie', maar toen de leerlingen mij massaal aanvielen en nauwelijks bereid bleken te luisteren, voelde ze zich verplicht me toch wat in bescherming te nemen. Tegen haar eigen bedoelingen in.

Een ontmoeting in een gereformeerde school met iemand die afkerig is van het christelijk geloof lijkt mij niet zinvol.

Wel kan het nuttig zijn mensen 'van buiten' te

Ook gereformeerde jonge mensen staan midden in de wereld.
(Havo-5 aan de Gereformeerde Scholengemeenschap te Rotterdam, 1976)

halen van wie je denkt iets positiefs te kunnen leren, terwijl toch kritiek moet worden geleverd op aspecten van hun visie. Als een dergelijke ontmoeting goed wordt voorbereid en besproken, dan kunnen leerlingen daardoor leren kritisch te ziften en te overwegen.

Overigens worden de grenzen van een begeleide oriëntatie in levenden lijve bepaald door de leeftijd van de leerlingen en door de aard van het onderwerp.

■ Steeds het doel in het oog houden

Het is allereerst belangrijk dat we beseffen dat geestelijke weerbaarheid als doelstelling van gereformeerd onderwijs (en van gereformeerde opvoeding) aparte aandacht vraagt. Het gaat niet vanzelf. Het is veel gemakkelijker – zeker in een vertrouwde gereformeerde omgeving – de scherpe kantjes van onze wereldoriëntatie wat af te slijpen. We laten dan dingen liggen, waarvan we eigenlijk wel weten dat ze er zijn. Of we doen onze leerlingen tekort met een te gemakkelijk antwoord op vragen die vroeg of laat reëel op hen zullen afkomen.

Het is kortzichtig om – zoals sommigen doen – vanwege de zwaarte van die opgave de waarde van gereformeerd onderwijs te miskennen. Als hulp bij het geestelijk zelfstandig en mondig worden érgens in het onderwijs mogelijkheden heeft, dan juist wel in een vertrouwde christelijke sfeer. Maar dan moeten we de kansen daartoe wel benutten.

Dat kan meebrengen dat we 'buitenstaanders' binnen brengen. Vaak in geschriften of via audio-visuele hulpmiddelen, soms ook in levenden lijve.

Ook als dat laatste minder geschikt is, ligt reële wereldoriëntatie als doelstelling binnen bereik. Er zijn heel wat 'opgelegde kansen' voor begeleide oriëntatie, die we beter zouden kunnen benutten.

We moeten het onszelf niet te gemakkelijk maken. Angst is ook hier een slechte raadgeefster.

Gereformeerd onderwijs staat of valt met een gezamenlijk leven bij de HERE. Zeker ook waar het gaat om de ontmoeting met de wereld, moet het besef levend blijven dat we niet op onszelf en zelfs niet alleen op elkaar aangewezen zijn. Hij die ons roept is trouw, dat is vast (Vgl. 1 Thess. 5 : 24).

Daarom is krampachtigheid in onze omgang met 'buitenstaanders' niet nodig. Behoedzaamheid wel en serieuze training in onderscheidingsvermogen zeker.

K. Veling

'... verheugt u daarin... al wordt gij thans bedroefd...'

1 Petrus 1 : 6, 7

Apostolische wacht bij de lach Gesignaleerd verdriet

Iedere oorlog kent zijn verwoestingen en zijn oorlogsslachtoffers. Wel is de kerk van Jezus Christus betrokken in een geestelijke strijd. Ook is de uitrusting in die strijd geestelijk, het wapen is immers het Woord. En niet altijd en overal gaan de tegenstanders van Christus met alle geweld te keer. Dat neemt niet weg, dat die strijd ernstig is. Er vallen slachtoffers. Nu hier, dan daar.

In de tijd waarin Petrus deze brief schreef bleek de vijandschap van wie tegen Christus koos overduidelijk. Hij weet waarover hij het heeft, als hij schrijft over de 'vuurgloed die tot beproeving leidt' (1 Petr. 4 : 12).

Zijn lezers weten het van eigen ervaring. In zo'n situatie past het niet alle details uit te stallen. Dat prikkelt wel de zucht tot sensatie, maar het leidt makkelijk af van de hoofdzak. We hebben intussen niet gering te denken van wat de broeders in de verstrooiing hadden te doorstaan. Petrus heeft het over verzoeken waardoor ze bedroefd werden. Als je wordt nagewezen en uitgeschilden, als je steeds meer klanten verliest en je huisraad in puin ziet gestampt en je vrijheid wordt bedreigd, dat dóet je wat. Dat is zeker het geval als ze aan je eigen kinderen komen. De grootste mond en de hardste hand kunnen ráken. Wie kruipt dan niet makkelijk in zijn schulp? Als je onderweg naar de kerk gevaar loopt overvallen te

worden, is het dan niet beter maar eens een paar keertjes thuis te blijven? Bedroefd waren ze geworden bij al die beproevingen. Petrus wuift dit verdriet niet met een makkelijk handgebaar weg. Na sluiting van zijn vissersbedrijf is hij visser van mensen geworden in dienst van Christus. Dat is geen makkelijkere opdracht. Petrus toont te weten: als er pijn is, moet je niet doen alsof die er niet is. Je mag echter wél de zaak tot de juiste proporties terugbrengen. Dat doet hij hier. Beproeving, hoe pijnlijk ook, is niet blijvend. Het gaat over. Het is alles ook niet zonder doel: Het gaat er om, dat bij het doorstaan van de beproeving des te duidelijker zal blijken voor welke bevelhebber ze gekozen hebben. Het gaat om Hem. Ze hebben geen eigen leven meer, sinds ze betrokken zijn bij de vrede van Christus.

■ Bevolen vreugde

Het gaat om Christus. Het is Zijn strijd. Het is zijn overwinning. Daarom moet je niet blijven kijken naar wat die overwinning jou heeft gekost. Wie gebukt blijft in puin wroeten en in leeg geldkistje staren is geen goed heraut van de vrede. Dan is er geen plaats voor de lach meer. En God wil juist dat zijn kinderen blij door het leven gaan.

Dat bleek al onder het oude verbond. Hij gunde zijn volk welvaart. Koren, vee, wijnstok en vijgeboom zouden in overvloed bewijs leveren van Gods zorg. De HERE nodigde daarom zijn volk uit, om bij het brengen van de tienden zich te komen verheugen voor zijn aangezicht (Deut. 12 : 7, 12, 18). Per week hoefden ze maar zes dagen te werken en van de jaar-opbrengst mochten ze negentig procent houden voor zichzelf. Er was dus alle reden om bij het brengen van de tienden een feest te vieren, familie-gewijs met het hele personeel mochten Israëlieten zich verheugen voor het aangezicht van de HERE.

Zo lang het volk nog in de woestijn verkeerde hing er voor deze vorm van vreugde uiting veel af van het particulier initiatief (Deut. 12 : 8). Daaraan zou na het in bezit nemen van de beloofde erfenis een eind komen. Vaste bepalingen zouden er voor zorgen dat er maar niet een enkeling zo nu en dan eens tot het beleven van vreugde kwam. Het zou vaste regel voor allen gaan worden. Goede regels staan in dienst van gemeenschappelijke vreugde-beleving.

Daarom kan ook Petrus komen met een bevel tot vreugde: 'verheugt U'. De broeders zijn immers niet blij gemaakt met een dode Christus, maar met de levende! Hij heeft de dood overwonnen. Toen bleek zijn recht en

Gods kracht. Gods kracht is niet op. Hij werkt door in de bewaring van Zijn kinderen. Ook in de bewaring van de erfenis, die voor die kinderen klaar ligt. Die erfenis ligt veilig tegen alle overvallen opgeborgen in de hemel. Gods volk gaat die erfenis in bezit nemen. Niemand is Zijn volk de baas.

Niemand mag zich laten beheersen door de pijn waarmee beproeving gepaard gaat. Want daarmee sta je de vreugde van de gekomen vrede in de weg. Petrus betreft de wacht bij de lach. Hij wijst naar boven; hij wijst naar voren; hij wijst om zich heen.

Naar boven: Christus leeft en regeert.

Naar voren: de doorbraak van de overwinning is vlak bij. Het duurt niet lang meer.

Om zich heen: geloof, dat zich aan God overgeeft. Dat geloof gaat door. In Gods kracht door Jezus Christus. Beloften komen uit.

De apostel staat de blijdschap niet in de weg. Elk ambt en elke regel en elk gebod dat ruimte voor Christus vraagt dienen juist als bewakers Zijn vreugde. Juist daarom worden ze bij die vreugde betrokken.

De Leviet die zelf geen erfdeel heeft mag mee feestvieren met offeraars in het heiligdom (Deut. 12) en wat is er een vreugde bij de voorgangers wanneer ze zien dat hun oproep tot blijde dienst aan de Here gehoor vindt! (Hebreeën 13 : 17).

P. Deddens

414 Het tweetal artikelen dat ir K. Mulder in de rubriek 'Opvoeding en Onderwijs' in het vorig en dit nummer van ons blad heeft geplaatst geeft een welkome aanleiding in te gaan op de huidige discussie over het 'gereformeerd-zijn'. Tot nu toe heeft ons blad zich niet rechtstreeks in deze discussie begeven. Wel kunnen we constateren dat met name het artikel van prof. dr J. van Bruggen 'Persoonlijke verantwoordelijkheid is geen verantwoordelijkheid' in 'De Reformatie' van 30 juli 1983 de discussie in de pers heeft aangezwengeld.

De gereformeerde levenswandel I

Het gedrag van de christenen heeft de eeuwen door een grote plaats ingenomen in de christelijke bezinning. Geen wonder, want de kerk onderscheidt zich van de haar omringende wereld door haar geloof dat haar **leven stempelt. Ze mag niet uit de wereld** gaan en kan zich *geografisch* niet af-grendelen. Daarom is haar *levensgedrag* de proef op de som van haar geloof in Christus en ook het zichtbaar geworden onderscheid met de wereld. Hoe belangrijk dit is blijkt uit onderscheiden gedeelten van de bijbel. Ik wijs op Efeze 5 : 15: 'Ziet dus nauwlettend toe, hoe gij wandelt . . . '.

Nauwlettend! Het is daarom een goed ding dat het gesprek hierover op gang komt en blijft, ook in de huidige discussie.

■ Kort overzicht

Er is intussen al zoveel over de vraag wat 'gereformeerd' is en wat de 'gereformeerde levenswandel' precies is, geschreven dat we beginnen moeten met stand van zaken op te nemen. Dit zal, vanwege de grote hoeveelheid stof, wat schematisch moeten, maar zonder een dergelijk kort overzicht valt het moeilijk op de materie zelf in te gaan.

■ Prof. dr J. Douma

Allereerst wijs ik op een artikel van prof. dr J. Douma, opgenomen in *Radix* van juli 1983, 'Persoonlijke vrijheid binnen de gemeenschap'. Het is de schriftelijke weergave van zijn lezing, op het Paascongres 1983 van gereformeerde studenten gehouden.

Vrijheid heeft niets te maken met 'denken

vanuit jezelf', want men moet van zijn persoonlijk gedrag verantwoording kunnen afleggen tegenover onze Heer Jezus Christus. Dat is het uitgangspunt bij prof. Douma. Dan vraagt hij zich af, of de *gereformeerde zede* geen richtsnoer kan zijn voor ons persoonlijk en gezamenlijk handelen. Douma wijst er op dat iemand zonder vaste gewoonten, zonder zede leeft en kan leven. Maar het woord 'zedes' heeft z'n voorkeur niet. Het is nl. *te oppervlakkig, te wazig en te statisch*. Hij pleit daarom voor de term *christelijke levensstijl*, die minder aan de oppervlakte blijft.

Douma acht het moeilijk de oude gereformeerde zede te accepteren en noemt als voorbeelden: het verzet tegen het kaartspel, de positie van de vrouw, de mode, de zondagsviering, waarover de opvattingen verschoven en veranderd zijn. Verder wijst hij op veranderingen van standpunt tegenover de t.v., het gemengd zwemmen, het roken enz. Hij waarschuwt tegen zware, profetische woorden, 'omdat ze nog geen twintig jaar later door geen enkele gereformeerde meer herhaald zullen worden' (157).

Bovendien zijn er sinds de Vrijmaking ook *nieuwe zeden* gevormd die heel duidelijk 'met ons gereformeerde gedragspatroon te maken hebben' (158).

Maar de persoonlijke vrijheid binnen de gemeenschap der kerk houdt volgens Douma in dat achter die laatste ook vraagtekens mogen worden gezet. Er is veel reden tot dankbaarheid voor wat er sinds de Vrijmaking werd opgebouwd. Tegelijk geldt volgens hem: 'De persoonlijke vrijheid krijgt ook hier de kleur van christelijke vrijheid wanneer men zich terecht verzet tegen bewegingen alsof het van God verboden zou zijn met de EO samen te werken of naar lijstineenschuiving met verwante politieke partijen te streven. Zoiets betekent zeker de doorbreking van een jarenlang gevolgd ander patroon; maar het is goed zichzelf te corrigeren in plaats van star aan gedragingen vast te houden die – zoals ik het al eens eerder heb geformuleerd – niet op een gereformeerde overtuiging, maar op een vrijgemaakte eigenaardigheid zouden berusten' (158).

Douma besluit met erop te wijzen dat de gereformeerde zede, die eeuwen zou omspannen, niet bestaat. 'Maar wel is er altijd een christelijke levensstijl te ontdekken, waarin men eigentijds – en daarom vaak heel gebrekkig – God en zijn naaste liefheeft. Dit brengt niet tot een individualistische levenshouding, want in tal van opzichten is er een *gemeenschappelijk* handelen in zaken die *evident* en *gewenst* zijn.

Bij het eerste gaat het over *uitdrukkelijke*

geboden van God. Bij het tweede over *goede gewoonten*. Een voorbeeld: 'Omdat dansen en geregeld bioscoopbezoek ons frekwent in een wereld en in kringen kunnen brengen die zich niet verdragen met onze christelijke levensstijl, is het gewenst geen van beide in ons ontspanningspakket op te nemen' (160). Douma denkt ook aan 'de grote eenstemmigheid inzake het gebruiken van de mogelijkheid van eigen gereformeerde onderwijs'. Als de vrijheid in Christus beslag op ons legt, zal de christelijke levensstijl zich vanzelf blijven uitdrukken in de samenbindende zede, met oude en nieuwe vormen.

■ Prof. Dr J. van Bruggen

We wezen in de kantlijn al op het artikel van prof. Van Bruggen. De uitdagende titel betekent dat een beroep op iemands *persoonlijke* verantwoordelijkheid het 'ik' steeds meer in het middelpunt plaatst, waarbij ieder toch maar doet wat goed in eigen ogen is. Hij constateert ook in vrijgemaakt-gereformeerde kring een tanende belangstelling voor het bijhouden of ontwikkelen van de gereformeerde zede op het gebied van de persoonlijke ethiek. Hij vervolgt: 'Ik denk aan de zede op het gebied van vrije-tijdsbesteding, verkering, dans en discobar, zondagsbesteding, drankgebruik, geldbesteding en zoveel meer' (672). Hij signaleert 'het vage besef' dat ieder zelf verantwoordelijk is voor zijn doen en laten. 'Dat besef is op één punt heel duidelijk verwoord, wanneer het gaat om de t.v. en het dogma geldt: 'Ieder moet *zelf* de knop bedienen' '.

Van Bruggen onderkent het gevaar van vormdienst en traditionalisme, maar waarschuwt tegelijk voor 'een bepaald biblicisme'. De vraag: 'waar staat dat in de bijbel?' betekent in feite dat men de bijbel minimaliserend laat functioneren voor ons gedrag. Van Bruggen pleit er daartegenover voor allerlei zaken – ook als ze niet in de bijbel staan – gezamenlijk te 'bedenken' en na te komen.

Hij verzet zich tegen de opvatting van K. Mulder, die onderscheid wil maken tussen 'op grond van de bijbel duidelijke regels' en 'op grond van de bijbel niet zomaar duidelijke regels'. Daarom betreurt Mulder het niet 'dat wij over zaken als vrijetijdsbesteding, het drinken van een pilsje op een klasse-avond of verjaardagsfeestje, zondagsbesteding, e.d. geen gemeenschappelijke gedragsregels hebben'.

Nadat Van Bruggen erop gewezen heeft dat gedragsregels, bijv. van de schoolleiding, *bijbelse uitgangspunten* hebben, komt hij tot deze stelling: 'In een tijd waarin men snel

geneigd is om te zeggen: 'Gereformeerde zede niet alleen daar waar de bijbel uitdrukkelijk spreekt', menen wij dat liever als volgt geformuleerd moet worden: 'Gereformeerde zede? Ja, tenzij de bijbel zich er uitdrukkelijk tegen verzet' ' (675).

■ Ds C. J. de Ruijter

Tegen dit betoog van prof. Van Bruggen kwam ds C. J. de Ruijter in het geweer in het *Gereformeerd Kerkblad voor Zuid-Holland* enz. van 1 oktober 1983. Zijn kernbezwaar is dat zo gemakkelijk de indruk kan worden gewekt, 'dat wij aan elkaar deze boodschap hebben, dat we dezelfde levensstijl moeten vertonen. Maar dát is niet de boodschap die wij primair aan elkaar hebben. Wat ons aan elkaar verbindt in de gemeente is het evangelie van Jezus Christus'. En dat schept een zo fundamentele band dat je niet meer vrijblijvend tegenover elkaar kunt staan. Hij ziet de individualistische opstelling bij jongeren juist ontstaan, omdat ze bij 'regels' zijn opgevoed, waarvan ze zin hun niet duidelijk werd gemaakt. Dit gevaar is volgens De Ruijter gegroeid doordat we heel sterk bij gemeenschappelijke actie geleefd hebben (alle G-organisaties). Volgens hem zijn zij *vruchten*, maar zijn ze in de praktijk een *eigen leven* gaan leiden. Hij vervolgt: 'Scherp gezegd: Wij hebben niet aan elkaar de boodschap, dat we onze kinderen naar de Geref. school sturen, en dat je anders fout zit. Maar wij hebben de boodschap van Christus' verzoening aan elkaar en dát dringt ons heen naar die Geref. school'.

Ds De Ruijter is bang dat de gemeenschappelijke gedragsregels de persoonlijke geloofsbeslissing verdringen. In dat licht taxeert hij ook de belangstelling die veel jongeren aan de dag leggen voor allerlei evangelische acties en organisaties.

Al eerder had hij zich uitgelaten over de gereformeerde zede. Zo schreef hij in het kerkblad van 29 april '83: 'Ik denk dat je dus zeker niet klakkeloos naar de bioscoop moet gaan. Zoals je nooit iets klakkeloos moet doen. Maar ik kan het niet reëel vinden de bioscoop tot verboden gebied te verklaren, als het aanbod dáár niet zo heel veel verschilt van wat je thuis (ook via de kabel) kunt ontvangen. Elke week kun je in de krant lezen welke bioscoopfilms er de volgende week op de buis komen. Mag ik in de bioscoop niet zien, wat ik thuis wél mag zien?'.

■ Ds C. van der Leest

Eind 1983 verscheen een brochure van ds C. van der Leest *Wat is gereformeerd?*, die door

mijn mede-redacteur dr K. Veling al besproken werd. Deze brochure bracht heel wat pennen in beweging. Ds van der Leest maakt nl. onderscheid tussen wat 'evident bijbels' is en meningen die vrij besproken moeten kunnen worden, door hem onder de categorie A of B geplaatst. Onder deze laatste rangschikte hij vragen als: de dagen van Genesis 1, de verschillen tussen de Evangelien, het verschil tussen homoseksualiteit en homofilie, het actieve kiesrecht van de vrouw in de kerk, iemands verkeerde kerkkeuze, de gemeente-zang, de viering van de zondag, samenwerking met ongelovigen voor een bepaald doel, de positie van man en vrouw, t.v., bioscoop- en theatergebruik enz. In zekere zin gaat hij hiermee in de lijn van prof. Douma, die onderscheid maakt tussen wat *evident* en *gewenst* is. Alleen doet hij het meer schematisch en daarom ook – zoals Veling aanwees – wat *statisch*. Onder de B-categorie rekent Van der Leest ook 'bepaalde particuliere meningen' die men niet dwingend aan anderen kan opleggen. Zo acht hij het onjuist, wanneer vanaf de kansel het Ned. Dagblad, de GOV, het GPV e.d. 'worden aangeprezen' (61). Hij is ook van mening dat men elkaar als 'voluit gereformeerd' dient te aanvaarden, wanneer de een zegt: geen t.v. in huis en niet naar bioscoop en theater, en de ander: 'Met enig goed beleid pik ik dat goede eruit en maak dat dienstbaar aan (de ontspanning voor) m'n taak. Dus gerust tv in huis en naar bioscoop en theater, als dit maar welbewust gebeurt, in trouw aan Gods duidelijke geboden' (50).

Zijn conclusie is dan: gereformeerd-zijn is dat je leeft in toewijding aan Christus, op basis van wat evident bijbels is: de leer van de belijdenisgeschriften en van de kerkorde als ook wat verder zonneklaar in de Bijbel naar voren komt. Uitgaande van dit evident bijbelse kunnen verder discussies plaatsvinden over alle andere zaken, zonder dat de een de ander wantrouwt (63). Zo kan ook een 'gastvrij onthaal' worden geboden aan mensen die buiten het karakteristiek gereformeerde om 'een heel eigen opstelling' hebben en naar eenheid worden gestreefd met gemeenschappen, die anders tegen allerlei kerkhistorische feiten aankijken en een afwijkend ingericht kerkelijk leven hebben, als zij nl. maar hetzelfde uitgangspunt hebben (64).

■ De kerkelijke pers

De door mij kort weergegeven artikelen en brochure hebben in de kerkelijke pers een levendige discussie uitgelokt. Daaruit blijkt dat de *Gereformeerde Kerkbode voor Gro-*

ningen, Friesland en Drenthe en het *Gereformeerd Kerkblad voor Overijssel* enz. nogal wat bedenkingen hebben geopperd tegen de standpunten van prof. Douma, ds. De Ruijter en ds. Van der Leest. Dit in tegenstelling met het *Gereformeerde Kerkblad voor Zuid-Holland* enz. Daaraan moet toegevoegd worden dat in laatstgenoemd Kerkblad ds. De Ruijter wel kritiek heeft op hetgeen Van der Leest over 'evident bijbels' schreef. Ook vraagt hij zich af 'of hij niet iets teveel voorbijgaat aan de actuele situatie waarin we als *vrijgemaakte* kerken leven'. Hij ziet sommige zaken te snel onder 'vrijgemaakte meningen' getypeerd en denkt daarbij aan de mogelijkheden op politiek en onderwijsgebied. Daarom spreekt hij de verwachting uit dat Van der Leest zaken als *gereformeerd* onderwijs niet graag zal 'opgeven'.

Neem daarbij nog wat ir. Mulder in dit nummer van ons blad schreef: 'Het is niet ongevaarlijk als een christen zijn zekerheid niet uitsluitend baseert op het geopenbaarde Woord van God, maar ook op het vertrouwde levenspatroon', en het blijkt dat we stof te over hebben om in een tweetal artikelen op deze aangesneden zaken in te gaan. Het onderscheid dat hij wil maken tussen 'de geloofszekerheden uit de Bijbel en allerlei gedragsregels' vat in een korte zin het dilemma samen dat in het voorgaande telkens aan de orde kwam. Ook hij komt met concrete voorbeelden: geen gedragsregels formuleren t.a.v. welke boeken en kranten we wel en niet mogen lezen, naar welke tv-programma's we wel en niet mogen kijken, geen regels voor het tijdstip waarop theologische studenten mogen trouwen enz.

Maar ook Mulder is het met alle voorgaande geciteerde auteurs eens dat werken aan een 'christelijk levenspatroon' in onze tijd *dient* te gebeuren, zij het genuanceerd en zorgvuldig. We hopen in de volgende nummers van ons blad hierop in te gaan.

W. G. de Vries

'het universele' te laten ervaren van de dingen om ons heen door van de (op het individu gerichte) perspectief af te zien. Kubistische werken tonen dan ook fragmenten, citaten of karakteristieke kenmerken van voorwerpen, vaak in een warrelig lijnen-en-vlakkenpatroon op het doek gebracht. Mondriaan trok in enkele jaren tijds de uiterste consequentie: Zijn werk ging bestaan uit horizontale en verticale zwarte lijnen op een witte of grijze achtergrond, met daartussen kleurvlakken in de primaire kleuren rood, geel en blauw.

Ten gevolge van de eerste wereldoorlog verbleef Mondriaan tot 1918 weer in Nederland, waarna hij zich definitief te Parijs vestigde. Aan het eind van de dertiger jaren zocht hij een veilig heenkomen in Londen. Van daar uit trok hij in 1940 naar New York, waar hij op 1 februari 1944 overleed.

Mondriaans 'New York City II' een voorproefje van het Nieuwe Jerusalem?

40 jaar geleden overleed Piet Mondriaan. Zijn artistieke werk heeft een belangrijk stempel gedrukt op de vormgeving van onze leefwereld, met name op het gebied van de typografie, de bouwkunst en de kunstnijverheid. Dat Mondriaans kunst calvinistisch van karakter is, zoals de kunsthistoricus Werner Hofmann suggereert, lijkt ons echter te veel van het goede.

■ Mondriaan en zijn werk

Piet Mondriaan werd op 7 maart 1872 te Amersfoort geboren. Hij kwam uit een gereformeerd gezin en zijn vader was zelfs een goede vriend van Abraham Kuyper. Al op twintigjarige leeftijd behaalde Mondriaan de middelbare akte tekenen. Vervolgens studeerde hij tot 1894 aan de Rijksacademie in Amsterdam. In 1901 dong hij mee naar de hoogste onderscheiding voor schilderen: Een studiereis in het buitenland. Deze 'Prix de Rome' ontging hem, maar hij zou uiteindelijk toch zijn schildersheil grotendeels buiten Nederland vinden.

Van 1911 tot 1914 werkte Mondriaan in Parijs. Hij was daar heen gegaan omdat hij in het kubisme van Picasso en Braque geïnteresseerd was geraakt. De kubisten trachtten

■ Gebruikelijke interpretatie

Mondriaan zocht in navolging van de kubisten naar het 'universele'. Bij Picasso e.a. bleef de herinnering aan de toevallige zichtbare werkelijkheid aanwezig. Mondriaan bekritiseerde dat door de voorstelling geheel uit te bannen. De opbouw van een schilderij en van onze leefwereld diende voor hem slechts te bestaan uit de eenvoudigste beeldende middelen: lijn, vlak en kleur. Tot in de verste hoeken van het onmogelijke heeft Mondriaan daarmee geëxperimenteerd. Zelfs banden hij rond 1930 de kleur een tijdje uit, en zette hij het rechthoekige formaat diagonaal op één punt.

Voor hem vertegenwoordigden de schilderijen uit de periode 1920-1940 de 'hele reeks van visuele ervaringen gecondenseerd in een oneindig wisselende formule van verhoudingen (...) Tegenover de disharmonie en de accenten van het dagelijks leven plaatste hij voorwerpen van een gecontroleerde expressie die binnen hun gebied spanningen en tegenstrijdigheden op harmonieuze wijze konden bevatten'. Aldus Norbert Lynton in *De moderne wereld*, een veel gebruikt schoolboek voor moderne kunstgeschiedenis. Kenmerkend voor Mondriaan was zijn verzet tegen de natuur. Hij vond dat zijn kunst een nieuwe samenleving aankondigde, onafhankelijk van de natuur gebaseerd op wetenschap en techniek. Wanneer zo de cultuur geheel van het 'universele' doordrongen zou zijn, zou de kunst zelf overbodig worden.

■ New York City II

In de vier jaar dat Mondriaan in New York woonde, onderging zijn werk een verande-

ring. Het zwarte rasterpatroon en de primaire kleurvlakken verving hij door een gekleurd raster van smalle rode, gele en blauwe banen. Mondriaan gebruikte daar linnen plakband voor, een materiaal dat hij in New York had leren kennen. Nieuw was ook de onderlinge overlapping van de kleurbanen, terwijl hij in zijn laatste twee werken nog rijtjes kleine kleurvlakjes toevoegde.

Een van deze werken, *New York City II* getiteld, hing op de tentoonstelling 'Luther und die Folgen für die Kunst' in de Hamburger Kunsthalle. Het werk was tevens één van de drie die op de omslag van de catalogus van de expositie stond afgebeeld. Gezien de hierboven geschetste, aan de theosofie ontleende opvattingen van Mondriaan en de mystieke interpretatie van zijn werk, reden om het schilderij nader te bekijken en ons af te vragen wat precies de directe invloed van de Reformatie op Mondriaan dan wel zou zijn.

■ Kwaliteit en betekenis

Opvallend is de slechte kwaliteit van het werk. De witte onderlaag is vuil, met name langs de randen, terwijl er daar ook veel punaise-gaten inzitten. Het gekleurde plakband is wisselend van tint, er zijn gescheurde stukken aan- en overgeplakt, er zitten verfvegen op de gele banen. De blauwe strips variëren van zwartig tot ultramarijn, soms binnen een baan. Op de randen zitten her en der punaises om het plakband vast te houden. We krijgen de indruk dat het schilderij niet af is en dat het wellicht nog in een experimenteel stadium verkeert. Het doek is niet gesigneerd. De interpretatie zal dan ook meer betrekking hebben op de wel voltooide werken uit dezelfde serie. Het in Hamburg getoonde schilderij dient eerder als voorbeeld van Mondriaans wijze van ontwerpen en als illustratie bij de in de catalogus gegeven interpretatie beschouwd te worden.

De directeur van de Hamburger Kunsthalle, Werner Hofmann, ziet nauwe verwantschap tussen Mondriaan en niemand minder dan Abraham Kuyper. Hij wijst op de relatie van Mondriaans vader met Kuyper en neemt van de laatste diens bekende Stone-lezing over 'Het Calvinisme en de Kunst' uit 1898 onder de loep. Kuyper schreef daarin dat de wereld na de eindcatastrofe weer de oorspronkelijke paradijsschoonheid zou terugkrijgen. De taak van de kunst is, ons een voorsmaak te geven van die komende heerlijkheid. Hofmann concludeert: Mondriaans kunst geeft een voorproefje van de paradijselijke schoonheid.

Het schilderij 'New York City II' is volgens Hofmann 'een van Mondriaans metaforen voor dat universele evenwicht, waarin alle tegenstellingen en conflicten zijn opgeheven. In zijn kleurige coördinaten-structuur komt het voorgevoel van het aanstaande Nieuwe Jerusalem te voorschijn, dat een nieuwe hemel en een nieuwe aarde in zich zal verenigen'. Hofmann verwijst dan naar een tweetal plattegronden van het hemels Jerusalem uit 1510 en 1801, en een ideaalplan voor een versterkte stad uit 1354. De opzet van deze drie is symmetrisch, vergelijk Openbaring 21. Dat laatste is bij Mondriaan niet het geval. Hofmann: 'Wat Mondriaans stralende 'ideale stad' betreft, hij vermijdt het symmetrische ordeningsschema. Veel meer verbinden haar assen zich tot een dynamisch evenwicht...'

Hofmann voert deze interpretatie zelfs terug tot Calvin. Kuyper schreef namelijk ook in 'Het Calvinisme en de Kunst' dat de kerk op het geestelijke terrein thuishoorde om zo het hele leven te kunnen doorademen. Hofmann ziet daarin aansluiting bij 'de nieuwe mens van Calvin' die, als hij 'al zijn krachten in dienst stelt van het Rijk van God', in het hier en nu een permanente, objectieve cultus in praktijk brengt die berust op eenvoudigheid, zuiverheid en harmonie. 'Calvijns fanatische beeldangst hindert ons te zien dat aan zijn leer een ascetische en utopische eindtijdesthetiek ten grondslag ligt, die haar ideale architectuurvorm ontleent aan de tempel van Jerusalem, die een afschaduwing is van het hemelse prototype'. Dat sluit dan weer aan bij Mondriaans vooruitlopende schilderkunst, waarbij het kunstwerk een voorlopige rol heeft. De kunst zelf zal verdwijnen zodra de wereld in het geestelijke evenwicht haar vervulling zal hebben gevonden.

■ Ascese, beeldtraditie en mystiek

In de kritiek op deze interpretatie richten we ons op drie onderdelen:

Allereerst moeten we vaststellen dat het niet fraai is, begrippen als 'voorsmaak van de komende vreugde', 'metafoor voor het universele evenwicht' en 'eenvoudigheid, zuiverheid en harmonie' te betrekken op een kwalitatief zo slecht werk. Het is niet juist om dit schilderij als voorbeeld te nemen van Mondriaans werk dat tot stand kwam in een sfeer van uiterste zuiverheid en ascese.

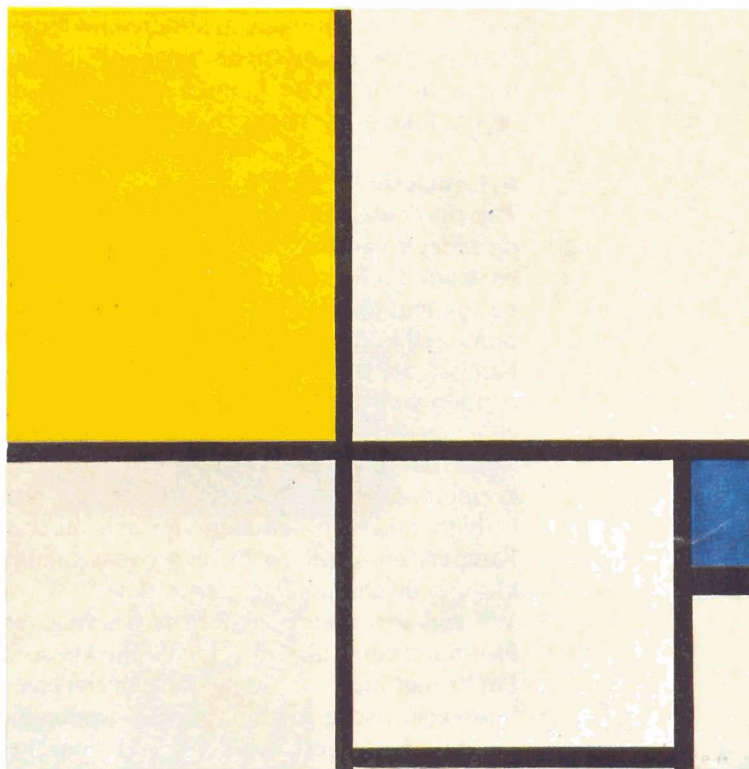
Een tweede punt van kritiek is de koppeling die Hofmann toepast tussen het beeld van het Nieuwe Jerusalem en de New Yorkse schilderijen van Mondriaan. Hoewel deze werken

opgebouwd zijn op zuiver abstracte basis, interpreteerden met name die critici die alle associaties met de werkelijkheid wilden uitbannen, deze composities als omtrekken van gebouwen, verkeersaders en neonverlichte stratenstelsels en dus als een terugval van Mondriaan naar traditionele schilderkundige denkbbeelden. Uit Mondriaans eigen uitspraken is dat echter niet op te maken. Hij had het zelf over: 'de betekenis, die New York voor me had, toen ik de stad voor het eerst zag' en 'hoe ik de stad ervoer, toen ik al enige tijd daarin gewoond had'. Ongetwijfeld zal hij in de bouw van New York wel iets ervaren hebben van zijn eigen concept van universele harmonie, dat al sinds de jaren '20 de toonaangevende architectuur beheerste. Een directe overeenkomst tussen New York als stad en de vormgeving van 'New York City II' is niet aan te tonen. Alleen al daarom is de combinatie met voorstellingen van het Nieuwe Jerusalem onjuist. Temeer geldt dat, omdat Hofmann drie willekeurige voorbeelden uit zeer uiteenlopende tijden kiest, zonder ook maar enige beeldtraditie met Mondriaans werk aan te tonen. Om maar niet te spreken van het wegwimpelen van de asymmetrie in 'New York City II'. Er is dan ook geen reden om dit werk anders te interpreteren dan het vroegere werk.

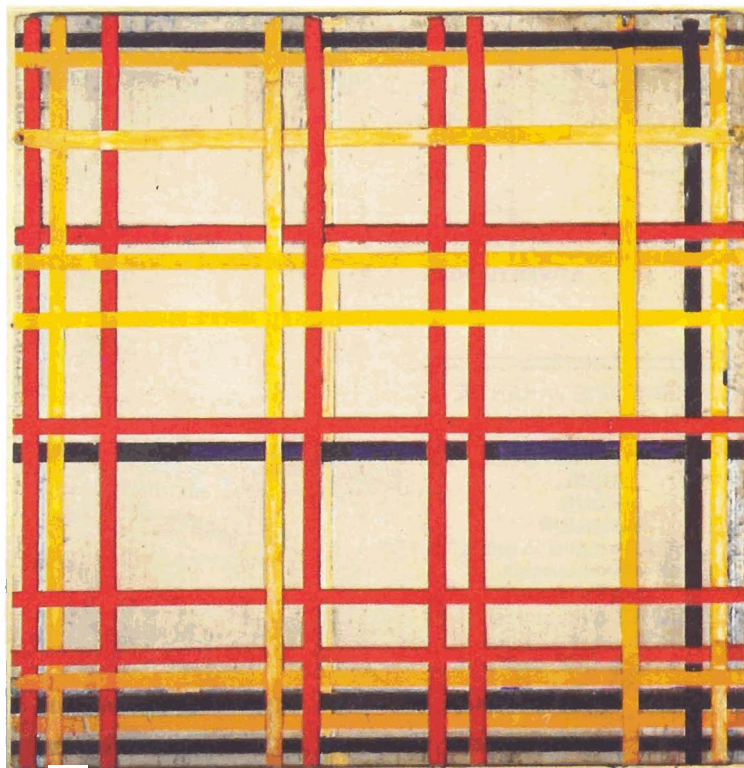
Ten derde kunnen we vaststellen dat Mondriaan beslist geen calvinist geweest is. Ondanks zijn gereformeerde opvoeding verkeerde hij al vroeg, d.w.z. voor 1900, in symbolische en theosofische kringen: Hij werkte onder andere samen met de bekende Nederlandse symbolist Jan Toorop. In 1909 werd hij lid van de theosofische vereniging en bleef dat tot zijn dood. Met name de geschriften van de theosofische filosoof Schoenmaekers sloten nauw aan bij Mondriaans eigen ideeën over de geest van de materie: De bestaande werkelijkheid (natuur en cultuur) diende door middel van het verstand en door constructie te worden omgevormd tot een nieuwe werkelijkheid.

Hofmann ziet niet dat Mondriaans werk zich nestelt op de plaats van het christelijk geloof, en daarmee anti-calvinistisch is geworden. Hij vat beide als volledig gelijkwaardig op: 'Mondriaans kunst handhaaft zich naast de religie als instrument van een geestelijke, het hele leven stempelende openbaring'.

Bij Mondriaan was geen sprake van cultuuropdracht, meer van wereldmijding en vlucht in de mystiek. Hij verzette zich tegen de natuur in plaats van haar te ontsluiten. Hij

Compositie; 1929;
Museum Boymans-van
Beuningen, Rotterdam.

New York City II; Kunst-
sammlung Nordrhein-
Westfalen, Düsseldorf.

ontwierp daarentegen meditatieschilderijen (iconen) die de mystieke betekenis hadden direct in contact te kunnen treden met de 'goddelijke proporties van de geest'.

■ Conclusie

Ten onrechte beroept Werner Hofmann zich op ideeën van Kuyper, gepubliceerd op een moment dat Mondriaan zelf het calvinisme al de rug had toegekeerd. Het is natuurlijk niet onmogelijk, dat bepaalde motieven zowel bij Kuyper als bij Mondriaan voorkomen. We zouden wellicht Mondriaans werk een *gese-
culariseerde* 'voorsmaak' kunnen noemen. Maar dat doet Hofmann bewust niet. Hij koppelt zelfs allerlei opvattingen die van Calvijn afkomstig zouden zijn aan die van Kuyper, en komt zo tot een ogenschijnlijk kloppende christelijke interpretatie. We zijn van mening dat de redenering van Hofmann een stukje inlegkunde van klasse is. Hij brengt hiermee schade toe aan zijn eigen kunsthistorische methodes, zoals iconologie en de 'geistesgeschiede'. Zowel voor het verstaan van de betekenis die het calvinisme heeft voor de kunst als voor het begrijpen van moderne kunst heeft Hofmann ons geen dienst bewezen.

J. M. de Jong

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Christelijk gedrag in onze tijd II (slot)

■ Nieuwe gedragsregels formuleren?

Een belangrijk doel van opvoeding en onderwijs is de jeugd te helpen en begeleiden bij de vorming tot mensen die bereid en in staat zijn hun leven in zelfstandigheid en verantwoordelijkheid te besteden in dienst van hun God en Vader.

De jeugd is gebaat bij het kritisch doorspreken van de argumenten voor de keuzen die we kunnen maken, bijvoorbeeld als het gaat over het christelijk gedrag in onze tijd.

In het verleden werd vaak te weinig aandacht besteed aan deze argumentatie en leefden we teveel bij zeden of gedragsregels die als vanzelfsprekendheden werden overgedragen.

In het vorige artikel heb ik laten zien dat in onze tijd een aantal van deze gedragsregels geen stand blijkt te kunnen houden en door de jeugd ook niet meer wordt overgenomen.

Wordt het geen tijd dat we met elkaar gaan werken aan de formulering van nieuwe gedragsregels? Moeten we niet aan zedevorming gaan doen, aan het formuleren van nieuwe leefregels?

Prof. Van Bruggen heeft deze vraag bevestigend beantwoord.³ Mijns inziens is het beter als we ons meer terughoudend opstellen. In het verleden hebben we teveel geleefd met uitgewerkte gedragsregels. Het is gebleken dat daaraan duidelijke bezwaren kleven. Ik wil er een viertal noemen.

In de eerste plaats hebben we nogal eens een standpunt met zware woorden verdedigd, terwijl we er later, vaak glimlachend, van zijn teruggekomen. Ik kan verwijzen naar de

ADVERTENTIES

GOED(KOPIE) VAKANTIE IN EIGEN SFEER?

ADVERTENTIES OVER RUIL HUUR VERHUUR

vindt of plaatst U in onze
ruil- of verhuurgids.

Vraag eens een
GRATIS verhuurgids!

BURO

REJO

Vakantie-advertentie-centrale
voor de Gereformeerde Gezindte
Tel. 01749-12815 (v.d. Kooij)

ZIET U ER GEEN GAT MEER IN?

Behalve de rustgevende en
kalmerende werking van
onze plantaardige
zenuwtabletjes, versterken zij
ook het zenuwgestel.
Ook bij langdurig gebruik
geen gewenning!
Kuur voor een maand 20,-

DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5
2011 WL HAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609

voorbeelden die ik in het vorige artikel heb genoemd.

Ik denk dat de glimlach hier niet gepast is. Het is toch een kwalijke zaak dat we, zelfs op de kansel, met gebruik van de Naam van de Here, oordelen hebben uitgesproken die niet bijbels te funderen bleken. Het heeft onze getuigkracht naar buiten geschaad. Wij zijn er schuldig aan als buitenstaanders over ons spreken als mensen die niet 'geheel anders' leven, maar steeds enkele jaren achter lopen.

In de tweede plaats kunnen we constateren dat de met zware woorden verdedigde gedragsregels ook schade hebben berokkend aan broeders en zusters *binnen* de gemeenschap. De regels hebben nogal eens gefungeerd als *toetsteen* voor het wel of niet 'goed gereformeerd' zijn. Iemand die op goede gronden zich anders gedroeg dan de uitgewerkte regels aangaven (bv wel een tv-aanschafte, als gehuwde vrouw wel buitenshuis ging werken), botste op onvrijheid binnen de kerkelijke gemeenschap.

In de derde plaats heeft het leven met uitgewerkte gedragsregels binnen de gereformeerde gemeenschap vaak geleid tot *oppervlakkigheid* in de omgang met elkaar, tussen gemeenteleden onderling, maar ook in de verhouding tussen ambtsdragers en gemeenteleden. Hoe vaak zullen ouderlingen bij het rapporteren van huisbezoek gesproken hebben van een 'goed gezin' op grond van de constatering dat er volgens het vertrouwde patroon werd geleefd? Wanneer we vele uitgewerkte gedragsregels hebben blijft het grondig doorspreken over de vraag waarom men zich zo en niet anders gedraagt, gemakkelijk achterwege.

In de vierde plaats zijn we niet steeds aan het gevaar ontkomen dat we in de uitgewerkte regels en het vertrouwde levenspatroon een deel van onze *zekerheid* vonden. Het is niet ongevaarlijk als een christen zijn zekerheid niet uitsluitend baseert op het geopenbaarde Woord van God, maar ook op het vertrouwde levenspatroon. Dan leef je met een te groot pakket zekerheden. Wie niet heeft leren onderscheiden tussen de geloofszekerheid uit de Bijbel en allerlei gedragsregels, kan het met zijn geloofslèven moeilijk krijgen als hij ziet dat bepaalde meningen verschuiven en regels worden herzien.

■ Zuinig met zware woorden

Evenals wij het vele goede uit het verleden dankbaar overnemen en er de jeugd voor trachten te motiveren, kunnen wij ook van de signaleerde fouten uit het verleden leren.

We zullen zuinig moeten zijn met zware

woorden als het gaat over de invulling van het begrip 'christelijk gedrag'.

Zware woorden als 'dit vraagt de Here van ons' zullen we alleen mogen gebruiken als het gaat om de formulering van standpunten die rechtstreeks volgen uit wat de Here in Zijn Woord ons voorhoudt. We zullen dan ook zware woorden moeten gebruiken. Bijvoorbeeld als het gaat over de verdediging van het huwelijk en de afwijzing van alternatieve samenlevingsvormen.

In zaken waarin dat minder duidelijk ligt en waarin we dan ook gemakkelijk met elkaar van mening kunnen verschillen, eist de eerbied voor de Schrift en de liefde tot de broeders en zusters, dat we niet één bepaalde mening gaan ijken als de gereformeerde mening, de gereformeerde zede.

Wij kunnen op grond van de Bijbel niet een zwarte lijst en een witte lijst opstellen voor het meedoen met bepaalde cultuuruitingen en het wel of niet gebruiken van bepaalde cultuurprodukten.

We moeten geen gedragsregels gaan formuleren ten aanzien van welke boeken en kranten we wel en welke we niet mogen lezen, naar welke tv-programma's we wel en naar welke we niet mogen kijken. Het is niet verstandig regels op te stellen ten aanzien van het tijdstip waarop theologische studenten aan een huwelijk mogen gaan denken.⁴

Omdat een christelijk-verantwoord gebruik van fiets en auto op zondag heel goed mogelijk is en vooral te maken heeft met situaties en motieven, heeft het formuleren van een regel dat we op zondag fiets en auto zoveel mogelijk moeten laten staan weinig zin.⁵

In opvoeding en onderwijs moeten we de jeugd leren onderscheiden tussen zaken die evident zijn vanuit de Schrift en zaken waarover met minder stelligheid valt te spreken, waarover we van mening kunnen verschillen en waarin we samen trachten verder te komen.

■ Openheid

Een christelijk levenspatroon is geen gesloten bouwwerk op basis van een breed scala van zekerheden, het is ook geen levenspatroon waarin alle bestaande gereformeerde zeden onvoorwaardelijk worden verdedigd. Integendeel, christelijke levensstijl wordt gekenmerkt door *openheid*, dat wil zeggen dat we steeds bereid zijn om zowel oude als nieuwe standpunten te toetsen aan de Bijbel en zonodig te herzien.

Deze openheid heeft niets te maken met

³ Zie congresbundel van het gereformeerd onderwijscongres 1981, uitgave GVOLK; zie ook het artikel van prof. v. Bruggen in De Reformatie van 30 juli 1983.

⁴ Zoals de Senaat van de Theologische Hogeschool te Kampen deed in december 1976.

⁵ Zie het artikel van prof. v. Bruggen in De Reformatie van 30 juli 1983.

progressief willen zijn, maar wel alles met de eerbied voor de Schrift.

Onze zekerheid vinden wij alleen in de Bijbel en omdat wij heel ons leven steeds aan de Bijbel willen onderwerpen, staan wij blijvend open voor een toetsing van ons levenspatroon aan de Bijbel. Werken aan een christelijk patroon in onze tijd dient genuanceerd en zorgvuldig te gebeuren.

Dankbaar kunnen we noteren dat hieraan in de afgelopen decennia veel is gewerkt binnen de gereformeerde gemeenschap. Te denken valt bijvoorbeeld aan studies op het terrein van de medische ethiek (abortus, euthanasie, transplantatie, het codicil, anticonceptie), studies ten aanzien van gebruik van aow en abw, ten aanzien van christelijke geldbesteding, popmuziek en moderne literatuur.

Deze studies zijn bruikbaar bij het motiveren van jongeren voor een christelijk levenspatroon in deze tijd.

Naar mijn overtuiging moeten we op deze manier samen verder en niet overstappen op een methode waarbij we uitgewerkte gedragsregels gaan formuleren waaraan we elkaar gaan binden door ze te ijken met de term 'gereformeerde zede'.

Wij zijn mondige christenen en moeten elkaars gewetens niet gaan knechten, zoals in het verleden helaas maar al te vaak is gebeurd.

K. Mulder

De auteur van dit artikel, ir. K. Mulder, is leraar scheikunde aan de Gereformeerde Scholengemeenschap in Amersfoort.

PERSSCHOUW

De wrede God van Jozua?

De krijgsverhalen in het boek Jozua, waarin op Gods bevel de bevolking van hele steden werd uitgeroeid, blijven moeite geven. In ons blad van 8 mei 1982 wezen we op het standpunt van dr A. K. D. Smelik: het is allemaal nooit gebeurd! Wat we in het boek Jozua lezen is geen historie.

Vel voorzichtiger en heel anders oordeelt prof. dr A. S. van der Woude in Evangelisch Commentaar:

Moeilijker dan te aanvaarden dat gruwelijke oorlogspraktijken ook bij oud-Israël in zwang geweest zijn en legitiem geacht werden, is het probleem dat zij volgens de letter van de Schrift door God Zelf bevolen werden. Naar mijn mening verschuift men slechts de problematiek wanneer men stelt dat latere geschiedschrijvers de voltrekking van deze praktijken als de wil van God beschouwden en daarom aan Gods bevel toeschreven. Zuiver godsdiensthistorisch gezien is het veiliger aan te nemen dat degenen die destijds aan 'heilige oorlogen' deelnamen, ook de ban beschouwden als wil van God. Het is veeleer zo dat latere geschiedschrijvers en anderen de zaak met andere argumenten gemotiveerd hebben dan de oorspronkelijke strijders. Wanneer in Deuteronomium de ban gerechtvaardigd wordt door te wijzen op de zuiverheid van Israëls godsdienst of wanneer in Gen. 15 : 16 over de zonden van de Amorieten gesproken wordt, dan hebben wij met motiveringen achteraf te maken, die naar alle waarschijnlijkheid ten tijde van Jozua niet geleefd hebben. Door terug te vallen op de heilige overtuiging van lateren dat de ban overeenkomstig Gods wil was en volgens hen daarom door God bevolen was, is niet veel gered. De drijfveer bij uitstek achter deze redenering lijkt te zijn God te verontschuldigen: in werkelijkheid heeft Hij

niet gesproken, maar men *dacht* dat het zijn wil was en men heeft Hem zo laten spreken.

Van een motivering 'achteraf' door latere geschiedschrijvers geloven we niet zoveel. Er is toch duidelijk continuïteit, wanneer we in Jozua 1 : 6 horen dat de HERE spreekt over 'het land doen beërven, dat Ik hun vaderen gezworen heb, hun te zullen geven'?

Prof. Van der Woude schrijft verder:

Ik ben echter van mening dat een onderscheid tussen het spreken van God in on-eigenlijke zin en een spreken van God in de betekenis van directe openbaring ons theologisch niet al te veel verder brengt. Wij zullen over de wil van God niet tijdloos, maar *historisch* moeten leren denken. Het is zeer de vraag of de uitgesproken wil van God los moet worden gemaakt van op bepaalde momenten en in bepaalde perioden heersende politieke, culturele, maatschappelijke en economische omstandigheden. Met andere woorden: zou God bij de formulering van zijn wil ook niet 'mee-gaan' met de tijdelijke situatie en bestaande zeden en gebruiken? Als dat ontkend wordt, is het uit met elke vorm van *historische* openbaring. Dan zijn wij terug bij tijdloze waarheden over God, die dan van de weeromstuit in de praktijk zeer tijdgebonden gevuld en uitgelegd worden, zowel ter linkerzijde als ter rechterzijde in de kerk. Als God bij het uitspreken van zijn wil 'mee-gaat' met de tijd, heeft Hij ook de ban bevolen!

We zetten een vraagteken bij dat 'mee-gaan' van God met de tijd. Hij staat bóven de tijd, al spreekt Hij zijn mensen wel aan in de tijd waarin ze leven. Door Zijn 'verschijning' voor Jericho – onzichtbaar tronend boven de ark – maakte God deze stad machteloos en voltrok Zijn heilig oordeel. Is dat iets anders dan wat we lezen in het Nieuwe Testament, dat de Here Jezus 'de wetteloze' door zijn 'verschijning' machteloos zal maken en doden door de adem van zijn mond? (2 Thess. 2 : 8). Op dit punt is er geen verschil tussen het OT en het NT.

Ondanks dit verschil van overtuiging met prof. Van der Woude doet het weldadig aan dat hij in tegenstelling met veel moderne theologen nadruk legt op de historische openbaring. Men dàcht maar niet alleen dat God sprak, Hij spràk toen wèrkelijk.

De laan uit

Uit Hervormd Nederland knipten we het volgende:

Priester en stervensbegeleider Jo Rosmuller

in De Bazuin: 'In Indonesië zag je bij wel-gesteldere mensen wel, dat men zich al tijdens zijn leven een doods-kist aanschafte. Die werd dan zolang onder het huis gesteld, bij gelegenheid ook wel aan belangstellenden getoond. In Nederland ga je bij ziekte echter al gauw naar een ziekenhuis en wordt je toestand kritiek, dan verhuis je naar een apart sterfkamertje. Na de dood verhuis je naar de aula. Nu liggen die aula's hier nog midden in de stad, maar als je de Dela haar zin geeft is ook dat spoedig afgelopen. Er zijn plannen voor een grote nieuwe aula op de begraafplaats: 'want rouwstoeten in de stad zijn zo hinderlijk'. Wat een idioterie. Een mens wordt geboren in de gemeenschap, hij wordt gedoopt in de gemeenschap, trouwt in de gemeenschap, maar als je dood bent, ga je zo gauw mogelijk de laan uit . . .'

Ook de Afrikaanse boeren namen bij 'de grote trek' een doods-kist mee, tussen de wielen onder hun 'ossewagen'. Dat kòn, omdat ze ook hun bijbel meenamen, die niet van 'de gemeenschap' spreekt, maar van 'de gemeenschap met Jezus Christus in leven en sterven'. Alleen wie het leven aanvaardt in het licht van Christus komt ook met het sterven klaar: doortocht naar ééuwig leven.

W. G. de Vries

423

Zojuist verscheen

Handboek 1984

Onder redactie van Dr. W. G. de Vries

Een onmisbare feitenleverancier voor elk meelevend kerk-lid. Met 'In Memoriam' Ds. H. J. Meijerink en Ds. G. Boersma. Dr. W. G. de Vries schreef in het Jaaroverzicht ondermeer: 'Het betekent dat ook onze kerken in toenemende mate te maken krijgen met de secularisatie en dat er alle reden is de pastorale zorg te intensiveren.'

366 pag., f 14,25. Verkrijgbaar bij de boekhandel

OOSTERBAAN & LE COINTRE b.v.

Westwal 45 - 4461 CM Goes - tel. 01100-15591